

MATERIALE ARHEOLOGICE PREISTORICE DE LA POROLISSUM — MĂGURA MOIGRADULUI*

„Măgura Moigradului“ este o formațiune geologică de origine vulcanică formată din piatră eruptivă și având înălțimea de 504 m. „Măgura“ aflată la sud de satul Moigrad nu are legătură cu restul dealurilor din jur fiind o colină singuratică cu toate pantele abrupte. În partea sudică a „Măgurii“ există o carieră care exploatează piatra și a cărei activitate a afectat deocamdată într-o mică măsură situl arheologic. Platoul central are dimensiunile de: 350×250 m. și aici au fost detectate urme de locuire din diverse epoci istorice.

Primele săpături arheologice pe „Măgură s-au desfășurat în anii 1958 și 1959 și au avut drept scop cercetarea sitului de epoca La Tène¹. În vara anului 1984² săpăturile au fost reluate de această dată având un caracter de salvare datorită deschiderii carierei de piatră. Săpăturile au continuat cu unele întreruperi până în 1993 urmând a fi duse mai departe. Materialul arheologic descoperit a evidențiat faptul că „Măgura“ a fost locuită încă din preistorie. Locuirea dacică a afectat locuirea din epocile anterioare și a făcut imposibilă efectuarea unor observații stratigrafice pentru materialul preistoric.

Scopul acestui articol este prezentarea materialului arheologic preistoric descoperit cu prilejul campaniilor de săpături din anii 1990, 1992 și 1993. Cauze de ordin obiectiv (reorganizarea depozitelor de materiale) nu ne-au permis să dispunem de tot materialul preistoric descoperit pe „Măgură“ începând cu anul 1984. Într-un articol viitor ne vom ocupa de restul materialelor preistorice de pe „Măgură“.

În vara anului 1990 a fost trasată o secțiune pe latura nordică a platoului cu dimensiunile de $90 \times 1,5$ m. În caroul 82,5—85 la cca. 0,40 m. adâncime de la suprafața actuală a solului s-a conturat urma unei locuințe preistorice realizându-se apoi o casetă cu dimensiunile de 4×2 m. cu scopul dezvelirii întregii locuințe. Este vorba de un bordei (pl. I/1), B1/90, de formă circulară cu diametrul de 2,3 m. ce are spre margine o groapă de stâlp cu diametrul de 0,24 m. și care se adâncește în stâncă 0,30 m. Adâncimea gropii bordeiului de la suprafața actuală a solului este de cca. 1,10 m. Inventarul bordeiului constă din ceramică (pl. II/1—16; nr. inv. CC. 300—311/90). Ceramica este foarte fragmentară și a permis reconstituirea unor puține forme. Există o categorie ceramică fină lucrată din pastă omogenă foarte bine arsă de culoare gri-cenușie. Ceramica are un aspect făinos, conține mult măr în pastă și cioburi pisate sau mai rar nisip drept degresant. Pe unele cioburi se păstrează urme de slip de culoare roșu-vișiniu. Procentual această categorie ceramică reprezintă cca. 60% din materialul ceramic din

* Săpăturile au fost efectuate de un colectiv de la Muzeul de Istorie și Artă din Zalău compus din Al. V. Matei, Dan Tamba și Horea Pop, cărora le mulțumesc pentru cedarea spre publicare a materialului preistoric

¹ M. Macrea, D. Protase, M. Rusu, în *Materialie*, VII, 1961, p. 361 sqq

² N. Gudea, E. Chirilă, Al. V. Matei, I. Bajusz, D. Tamba, în *Acta MP*, X, 1986, p. 126—128

bordei. Exista și o categorie ceramică grosieră ce are în amestec mică și nisip cu bobul mare. Culoarea este cărămiziu-gălbuie și arderea este incompletă. Există foarte puține elemente care să permită o atribuire precisă a acestor materiale. Pornind de la aspectul pastei, degresant, culoare, înclinăm să atribuim aceste materiale din bordei unuia din grupurile componente complexului cultural neolitic „Cluj — Cheile Turzii — Lumea Nouă — Iclod” probabil grupului Iclod³. În bordei au apărut în poziție secundară și câteva fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni (pl. II/13—16).

În 1992 în secțiunea I în caroul 11,70 — 12,50 a fost descoperită o groapă de formă tronconică (G.1, pl. I/2) care s-a conturat de la cca. 0,40 m. de suprafața actuală a solului adâncindu-se în steril cca. 0,20 m. Adâncimea totală a gropii de la suprafața solului este de 0,70 m. Inventarul gropii este compus din ceramică și o răsnită primitivă (pl. III/1—7, nr. inv. CC. 636—639/92). În antichitate groapa a fost tăiată parțial de un complex dacic, fapt ce explică prezența printre materiale și a două fragmente ceramice Coțofeni (pl. III/5—6). Fragmentele ceramice din groapă provin de la patru vase din care trei au putut fi reconstituite parțial. Ceramica este lucrată din pastă omogenă și conține drept degresant cioburi, măr și pleavă; pe alocuri se păstrează urme de slip de culoare gălbuie sau roșie. Formele ce au putut fi reconstituite aparțin tipului de vas globular (pl. III/1—2) și vas de provizii (pl. III/3, 7), forme ce apar și în așezările de la Gilău, Aiton⁴, Tășad⁵. Caracteristicile materialului indică același orizont cronologic al neoliticului târziu, materialul putând fi atribuit tot grupului Iclod.

Caseta C.3/92 cu dimensiunile de 8 × 4 m. a fost trasată cu scopul cercetării fortificației de epocă La Tène. Cu acest prilej a fost descoperită groapa G.10 92 (pl. I 3). Atât în groapa G.10 cât și în jurul său au fost descoperite numeroase fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni fapt ce ne permite să presupunem că G.10 este o parte dintr-un complex mai mare (locuință?) ce a fost distrus parțial cu ocazia construirii fortificației de epocă La Tène. Materialul ceramic din G.10 (nr. inv. CC. 686—691/92) este fragmentar. Drept degresant s-au folosit cioburi pisate și mai rar nisip cu granulație mică. Arderea este incompletă, adesea apare pe ceramică un slip de culoare gălbuie sau cărămizie. Formele de vase ce au putut fi întregite se încadrează conform tipologiei lui P. I. Roman⁶ în tipul VI (pl. IV/1) și în tipul I (pl. IV/2). Repertoriul ornamentelor nu este prea bogat: creștături pe buza vaselor (pl. IV/1, 2, 9, 14), brăuri în relief pe buza vasului (pl. IV/11) sau verticale pe corpul vasului (pl. IV/13), incizii paralele (pl. IV/15, 17) și incizii oblice dispuse în „câpriori” (pl. IV/18). Se observă lipsa din repertoriul ornamentelor a împunsăturilor succesive și a aplicațiilor plastice tip „boabe de linte” fapt ce ne permite să presupunem că ceramica se datează la sfârșitul fazei I — începutul fazei II a culturii Coțofeni⁷. Dintre materialele apărute în zona gropii G.10/92 se remarcă fragmentul ceramic de pe planșa VI/14 ce face parte dintr-un vas — askos ornamentat cu brăuri verticale în relief și mici butoni. Factura vasului este net diferită de ceramica Coțofeni de pe „Măgură”; vasul este lucrat dintr-un lut de calitate, este ars foarte bine, folosind drept degresant nisip fin. Culoarea este neagră, suprafața vasului este lustruită. Formele askoidale apar în cadrul culturii Coțofeni încă din faza I și sunt prezente și în celelalte faze⁸. Brăurile verticale în relief de pe corpul vasului sunt ornamentate, care apar în perioada de tranziție spre epoca bronzului atât în cultura Coțofeni⁹ cât și în cultura Baden¹⁰. Vasul pare să fie un import în așezarea Coțofeni de pe „Măgură”.

³ Legat de diversele aspecte privind grupul Iclod vezi: Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, în *Acta MN*, XIX, 1982, p. 231 sqq; Idem, în *Apulum*, 23, 1986, p. 25—41; Gh. Lazarovici, în *Apulum*, 21, 1983, p. 161—166; Idem, în *Cultura Vină în România*, Timișoara, 1991, p. 100—109

⁴ Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, în *Acta MN*, XIX, 1982, pl. III/4, 5 și VII/6

⁵ D. Ignat, în *Crisia*, XVII, 1987, p. 9—17 + planșe

⁶ P. I. Roman, *Cultura Coțofeni*, p. 117—134, pl. 12 și 25

⁷ Idem, *op. cit.*, p. 36—42

⁸ Idem, *op. cit.*, p. 37 și 131, pl. 29

⁹ Idem, *op. cit.*, p. 147, pl. 47/29

¹⁰ P. I. Roman, I. Nemeti, *Cultura Baden în România*, p. 109, pl. 27/5.

Tot cu prilejul săpăturilor din 1992 a fost descoperit un fragment dintr-un obiect de bronz (pl. VI/17, nr. inv. CC. 434/92), probabil un fragment dintr-un car ritual ornamentat cu o protomă de pasăre acvatică. Fără a insista asupra descoperirilor de acest gen putem spune că protomele aviforme apar pe piese de bronz din depozite datate între Ha A.1 (Uioara, Satu Mare)¹¹; și Ha C (Ghidici)¹².

Cu prilejul săpăturilor din 1993 nu au fost descoperite complexe preistorice, materialul preistoric recoltat apărând în poziție secundară în complexe dacice¹³. O parte din materialul preistoric (pl. VII/si pl. VIII/1—4, nr. inv. CC. 1096—1107/93) aparține epocii bronzului, mai precis culturii Wietenberg. Ceramica Wietenberg are drept deversant nisip cu bobul mărunț (în cazul speciei fine) sau nisip cu bobul mare (pentru specia grosieră). Arderea este de bună calitate, culorile preponderente sunt cenușiu-negru și gălbui-roșcat. Folosind tipologia lui N. Chidioșan¹⁴ am identificat în repertoriul formelor, vase de tipul Ia (pl. VII/5, 7, 17, 18), Ib (pl. VII/6, 3 și pl. VIII/2) și Ic (pl. VII/1), vase ce aparțin mai ales speciei grosiere. În ceea ce privește ceramica fină am putut identifica vase care aparțin tipului B și C (pl. VII/9, 12, 13, 15 și pl. VIII/1, 3, 4) și tipului E4 (pl. VII/11). Ornamentele sunt reprezentate de creștături pe buza vasului (pl. VII/15; VIII/3), benzi late hașurate în rețea (pl. VIII/1), benzi late umplute cu grupuri de câte trei incizii paralele (pl. VII/11, 13, și pl. VIII/4), caneluri înguste oblice pe corpul vasului (pl. VII/9). Impresiuni de tip „dinți de lup” (pl. VIII/4). Se observă lipsa ornamentelor realizate în tehnica împunsăturilor simultane („zahnstempelung”) fapt ce ne permite să încadrăm ceramica Wietenberg în faza III-a acestei culturi¹⁵. De altfel majoritatea ornamentelor sunt caracteristice acestei faze. Dintre materialele Coțofeni aparute în campania din 1993 reține atenția fragmentul de pe planșa VIII/5 unde se remarcă îngroșarea buzei vasului în tehnica „manșetei”, tehnica caracteristică atât fazei finale a culturii Coțofeni¹⁶ cât și bronzului timpuriu¹⁷. Materialul neolitic descoperit în 1993 (pl. VIII/13—18) are aceleași caracteristici ca și precedentul descoperit în 1990 și 1992. Se remarcă printre fragmentele ceramice neolitice cel reprezentat în fig. 18: fragmentul unui picior de vas cu orificiu caracteristic grupului Iclod și altor grupe înrudite.

În zonele sălăjene în perioada anterioară formării civilizației Tisza-polgar se observă un fenomen de sinteze culturale între grupul din Crysana de Nord (grupul Barcău) și cele din câmpia Someșului (grupul Iclod, grupul Gilău). Sub presiunea culturii Petrești comunități Iclod târzii (Iclod II/II sau III) trec la vest de Meseș și ajung până la Zalău, punctul „Farkasdomb”¹⁸ și chiar mai departe. Materialele neolitice cu aceleași caracteristici ca și cele de la „Măgura Moigradului” au fost descoperite în județul Sălaj la Bocșa „Pietriș”¹⁹ și în alte locuri. Materialele de pe „Măgură” în ciuda lipsei unor indicii clare, par să ilustreze o etapă târzie în evoluția grupului Iclod (faza Iclod III). Factura ceramicii (amestecul ce conține mult măr, aspectul făinos, arderea slabă)

¹¹ M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, p. 115, pl. 242/8; p. 105, pl. 182/17

¹² Al. Oancea, în *SCIV*, 23, 4, 1972, p. 537—552, pl. 4/1—3

¹³ Al. V. Matei, H. Pop, *Măgura Moigradului. Raport de săpătură pe anul 1993*; mss.

¹⁴ N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, p. 27—49

¹⁵ Idem, *op. cit.*, p. 72—76

¹⁶ P. I. Roman, *op. cit.*, p. 214, pl. 117/12

¹⁷ H. Ciugudean, în *Thraco-Dacica*, IX, 1, 2, 1988, p. 15—22

¹⁸ Z. Kalmar, în *Acta MP*, VIII, 1984, p. 105—109

¹⁹ Material în inventarul Muzeului Zalău: nr. inv. CC.98—100/1988; 3—67/1990

pare să indice chiar o evoluție spre grupe tisoide²⁰, fapt sesizat pe baza unor materiale mai vechi de pe „Măgură” de către N. Vlassa²¹.

Materialele prezentate mai sus credem că pot ilustra pregnant locuirea „Măgurii Moigradului” încă din neolitic și până în epocile ulterioare.

IOAN BEJINARIU

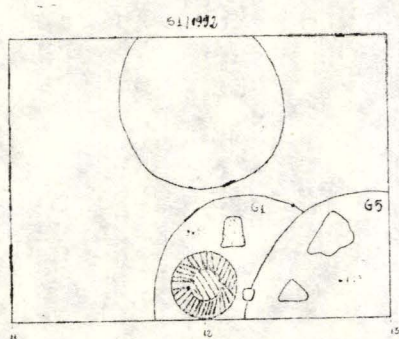
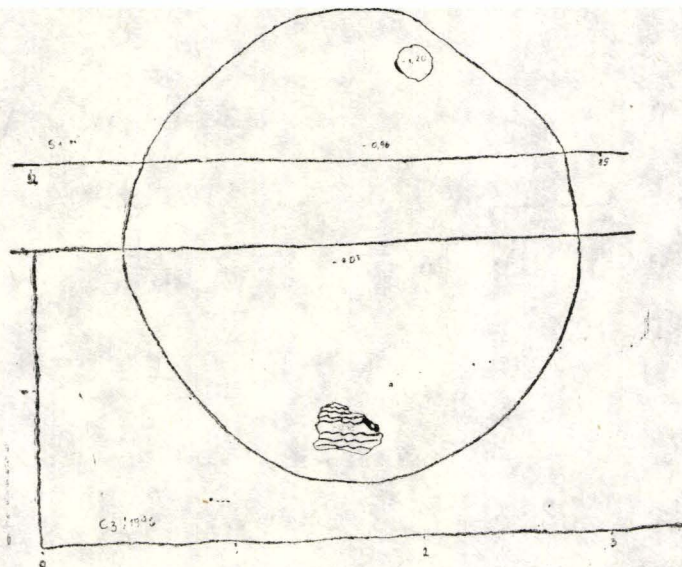
**PREHISTORIC ARCHAEOLOGICAL MATERIALS
FROM POROLISSUM — MĂGURA MOIGRADULUI —**

(Summary)

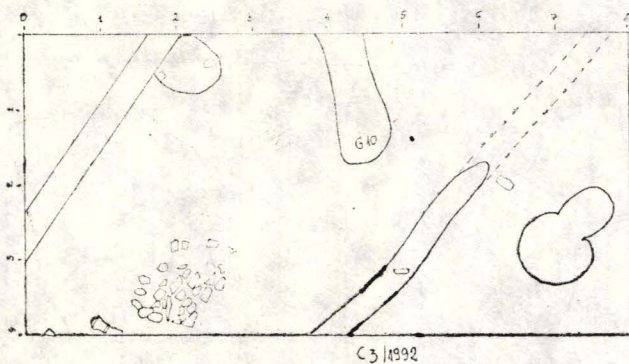
The present study tries to point out archaeological materials discovered at Porolissum — „Măgura Moigradului” — in 1990, 1992, 1993. The materials belong to the Icld cultural group (the late stage), Cotofeni's culture from intermediate period to the bronze age and Wietenberg culture (the 2nd stage). It is to be noticed through the discoveries a bronze ritual chariot fragment which can be dated in the hallstatt age.

²⁰ Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, in *Acta MN*, XIX, 1982, p. 231

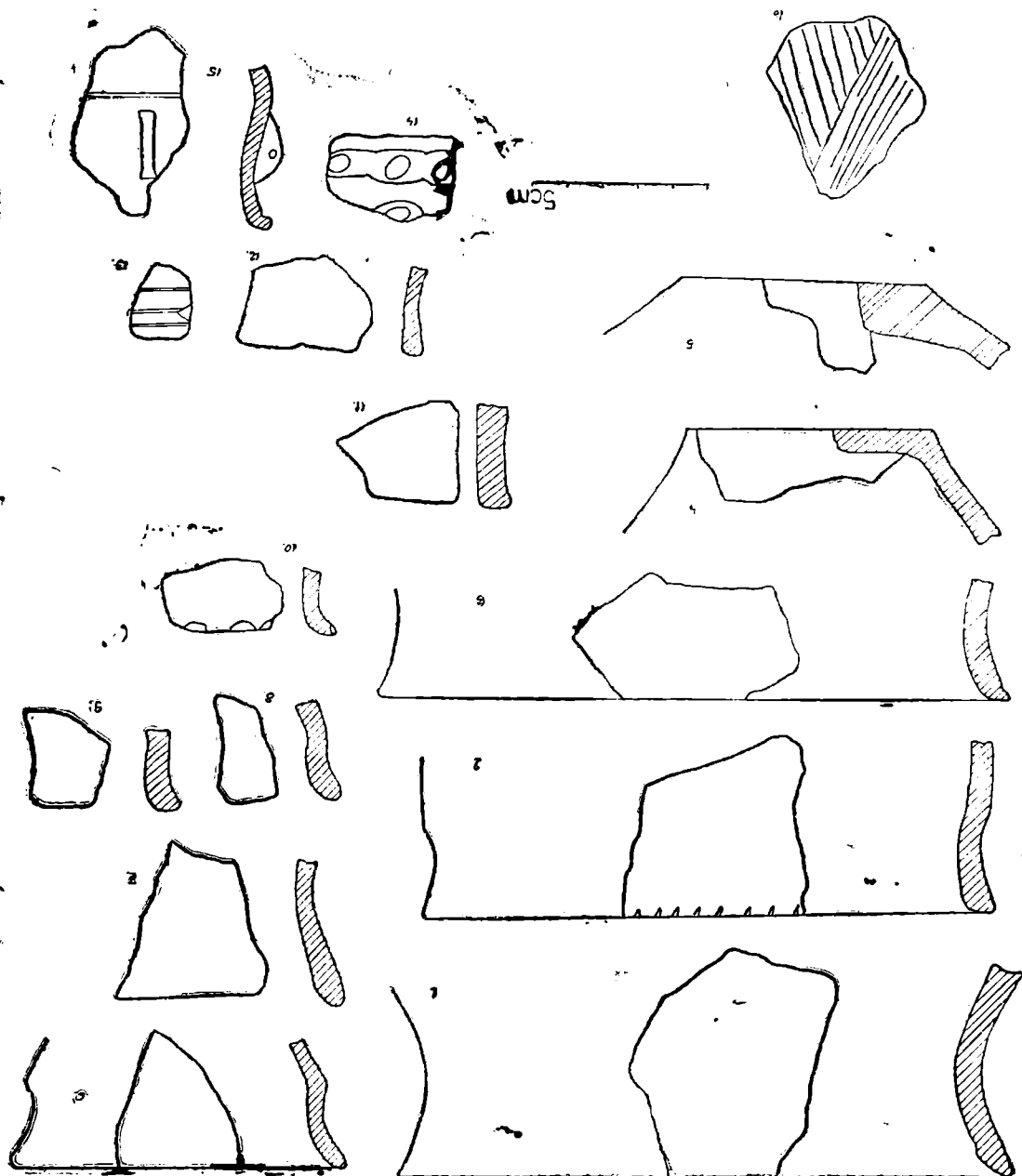
²¹ N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, p. 25, nota 15

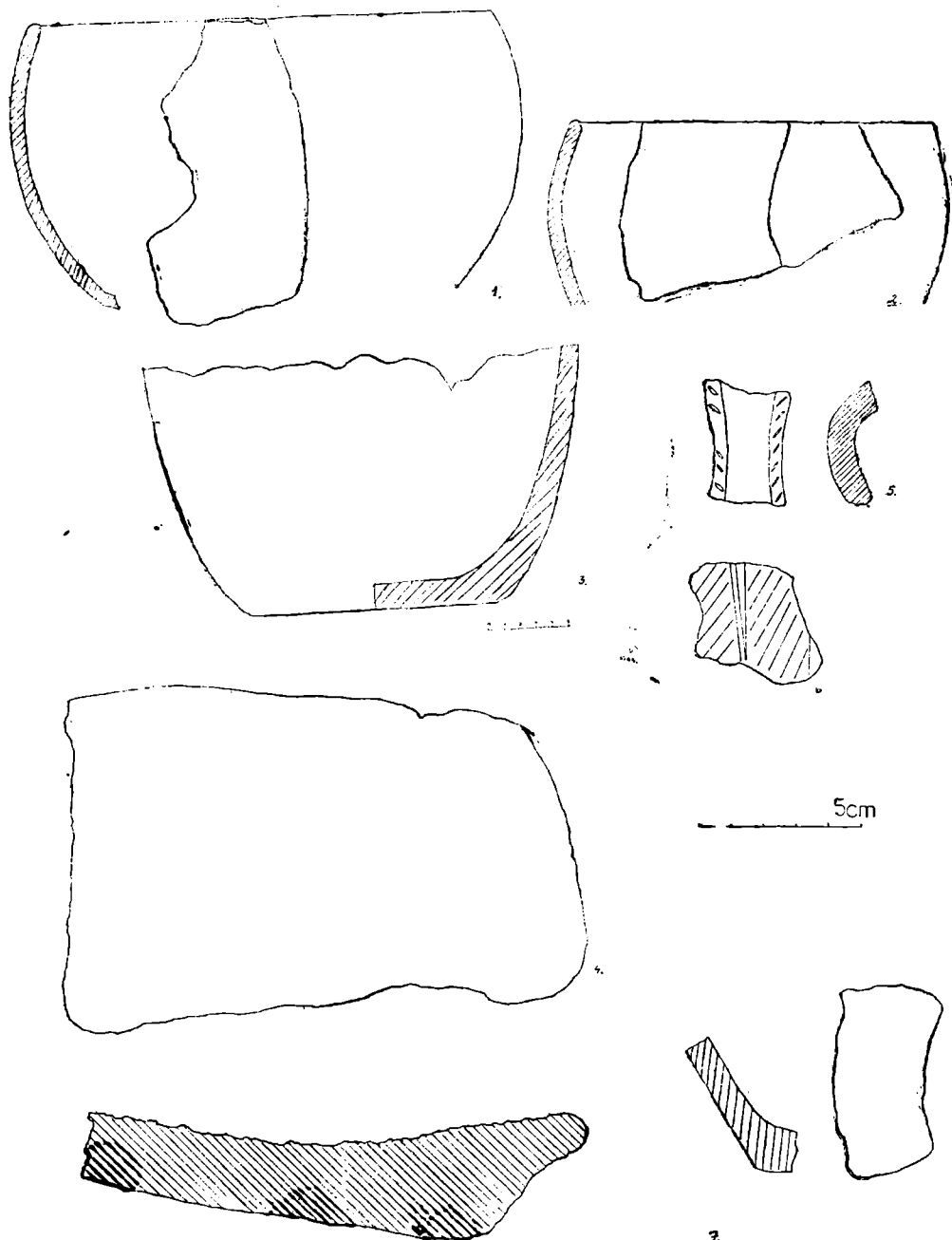
- chirpici
- ceramica
- râșnița
- pietre

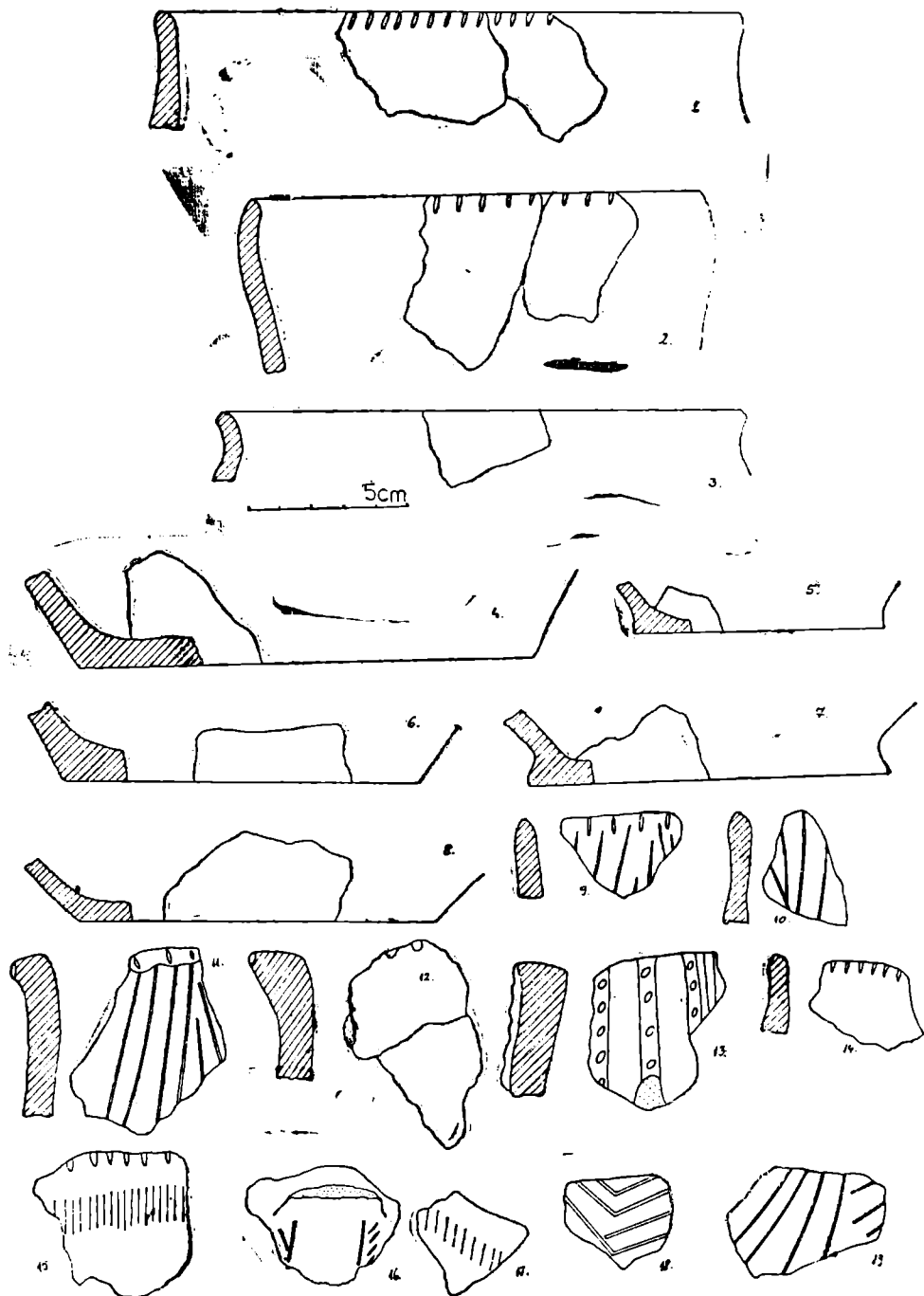
Planșa I. 1—3: Complexe arheologice descoperite pe „Măgura Moigradului” în 1990 și 1992 (preistorie)

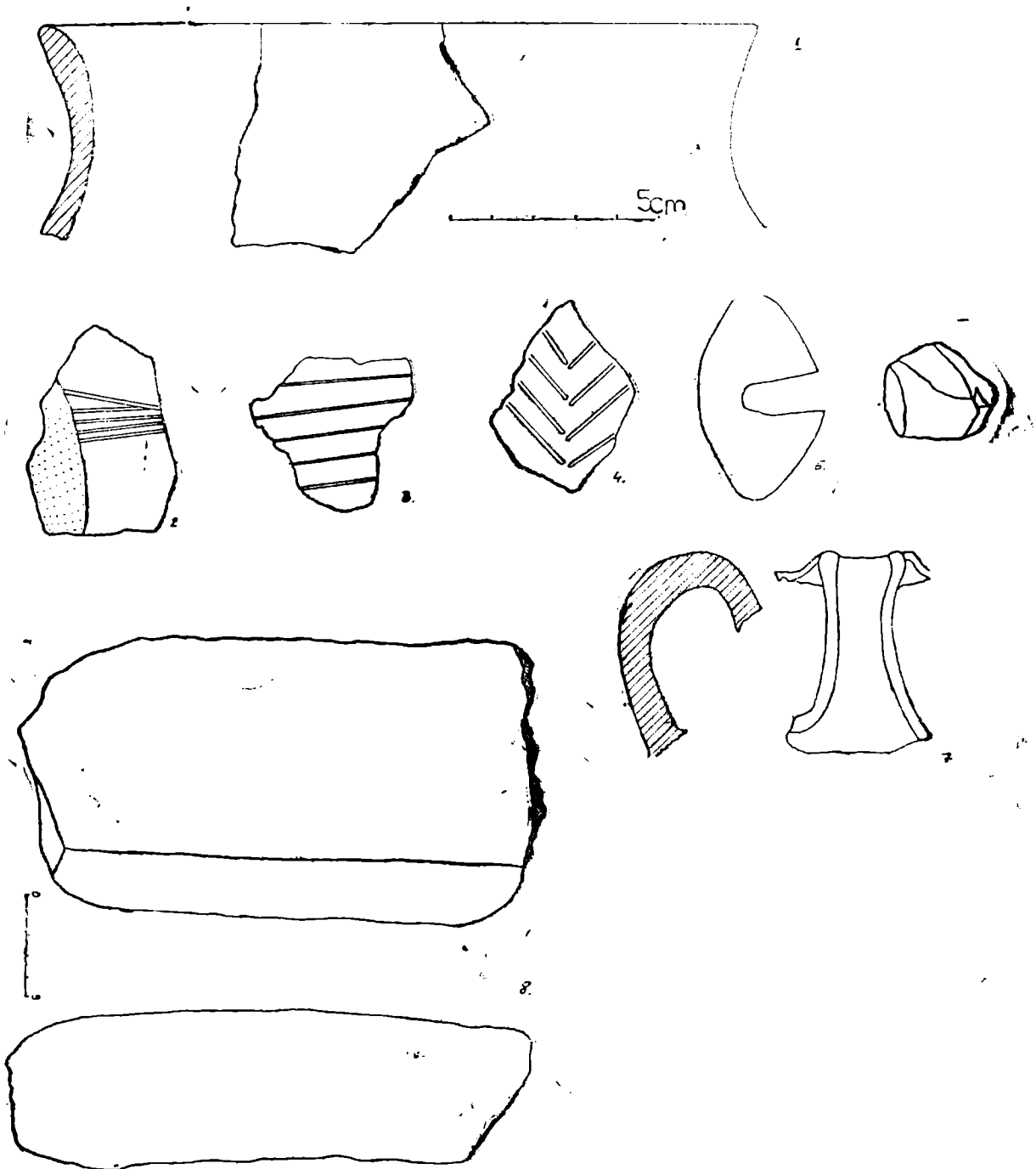
Planșa II. 1—16: Materiale arheologice din B.1/90
www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

Planșa III. 1-7: Materiale arheologice din G.1/92

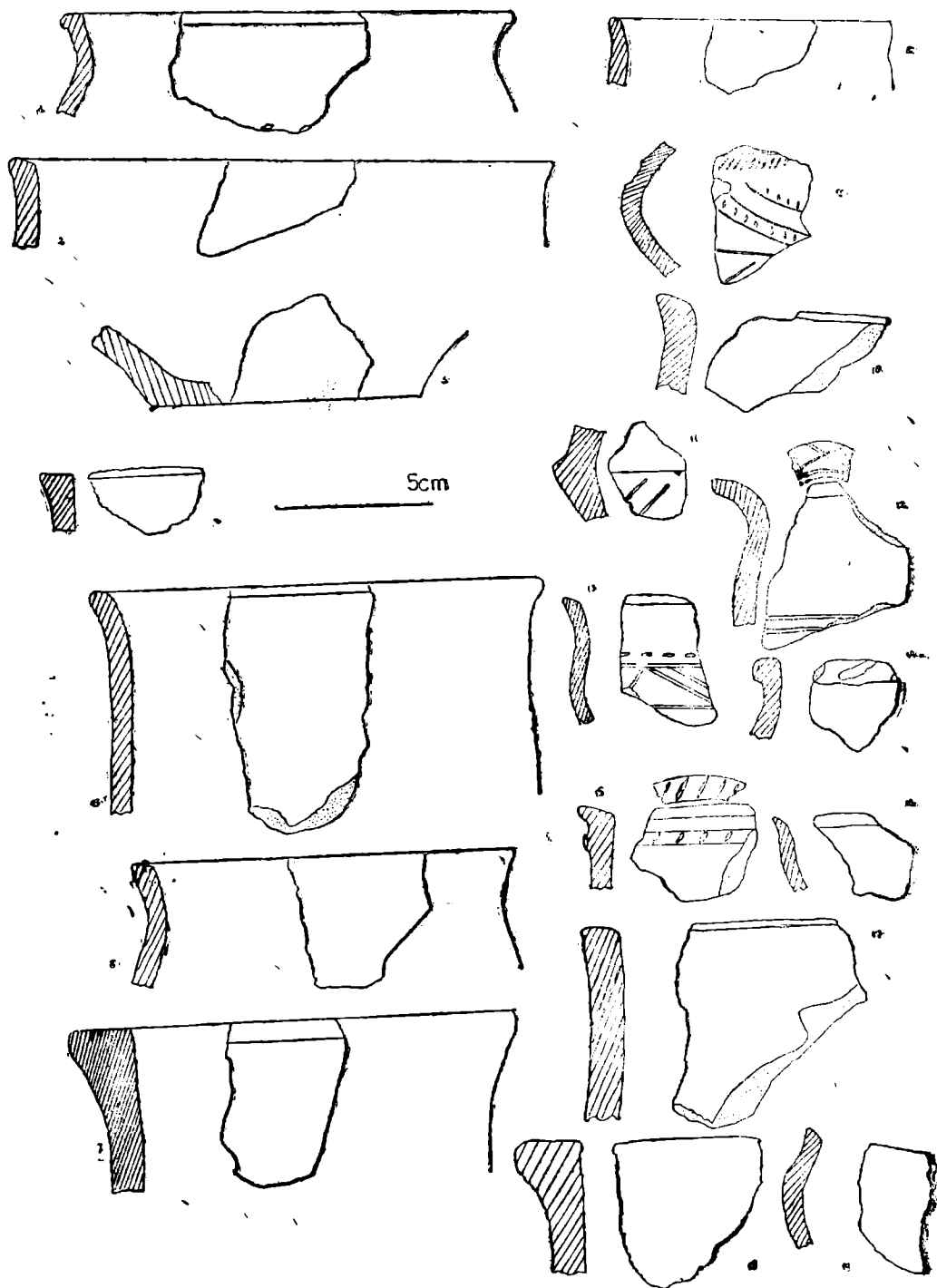
Planşa IV. 1—19: Materiale arheologice din G.10/92

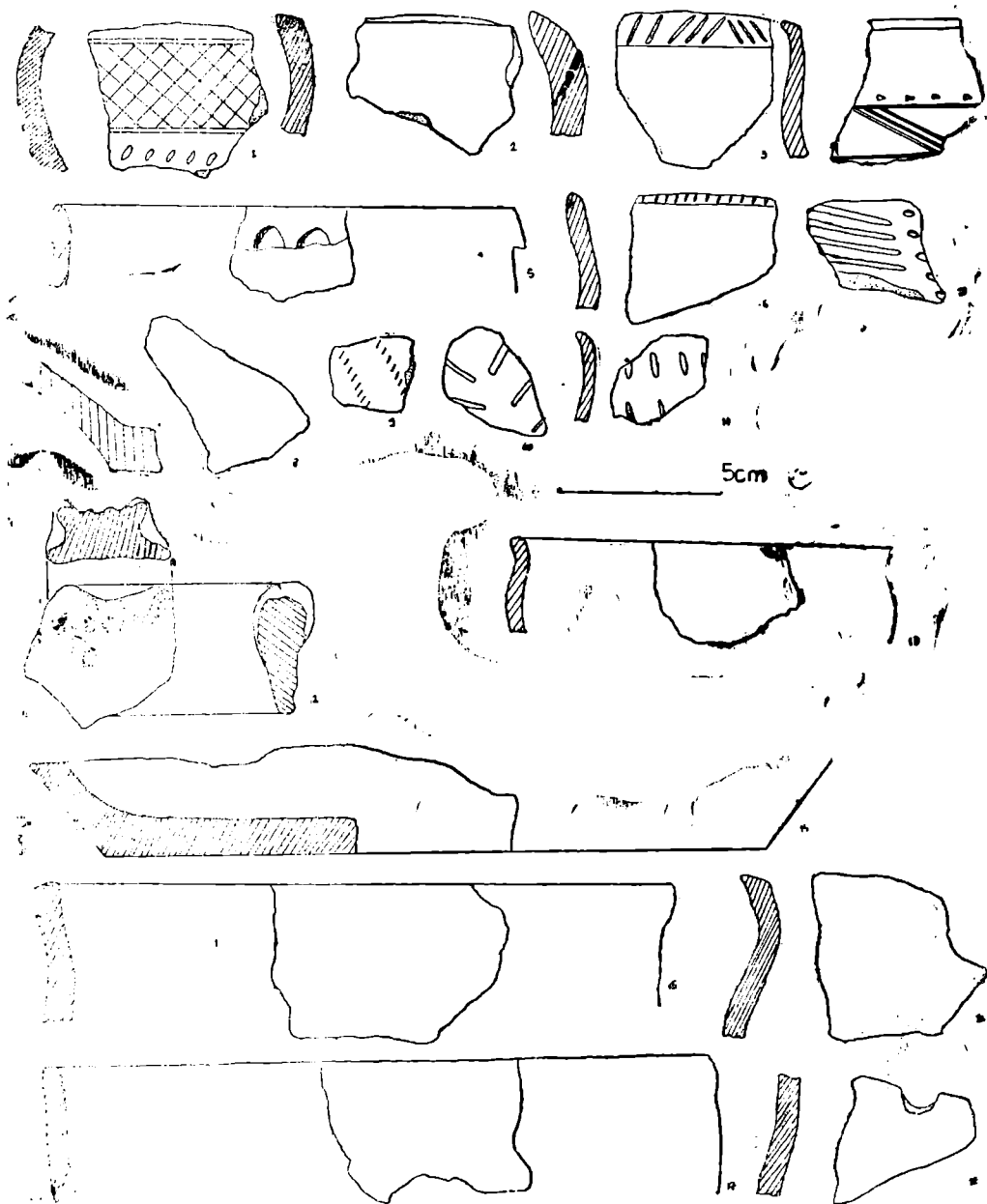
Plauă V. 1—8: Materiale arheologice preistorice din nivelul dacic (anul 1990)

Planșa VI. 1-17: Materiale arheologice preistorice din nivelul dacic (anul 1992)

Plasa VII. 1-10: Materiale arheologice preistorice din nivelul dacic (anul 1993)

Planşa VIII. 1—18: Materiale arheologice preistorice din nivelul dacic (anul 1993)